

ALMÁSI TIBOR

Történeti Segédtudományok Tanszék

Department of Historical Auxiliary Sciences. The independent Department of Historical Auxiliary Sciences was established in 1984 at the former József Attila University of Szeged. Its predecessor as a departmental group was established in 1975 by Gyula Kristó. The independent department was founded by Ferenc Makk, who served as the department head until 2005. The present summary reviews the Szeged traditions of teaching auxiliary sciences, the organisational development of the department, the expansion of its teaching areas, its role in the functioning of the Department of History, and its research profile and participation in the doctoral training in Medieval Studies. The summary also describes the department's primary research projects, success in winning bids, and involvement in some of the most significant historical research projects and publication series. Some of the work of the department's staff, highlighted as examples, illustrates that the department's image over the past four decades has been fundamentally defined by its character as a workshop for researching sources.

Keywords: teaching and research in auxiliary sciences, source research, doctoral training in medievalistics, staff composition, funded projects, publications in auxiliary sciences

Önálló történeti segédtudományi tanszék 1984-ben alakult a jogelőd szegedi József Attila Tudományegyetemen. Az előzményeket illetően két mozzanat érdemel feltétlenül említést.

Tartalmi tekintetben fontos utalni arra, hogy a történeti segédtudományok oktatása külön szervezeti egység nélkül is úgyszólván már a kezdetektől jelen volt a szegedi történelem szakon. A hallgatók a képzésben elsősorban a klasszikus segédtudományok területén kaptak bevezetést, s minthogy esetükben olyan részdiszciplínákról van szó, amelyek alapvetően a középkori történeti források megértését és értelmezését tekintik feladatuknak – ilyen mindenekelőtt az oklevéltan, a kronológia, a paleográfia, a pecséttan és a heraldika –, e körülményben rejlik a magyarázata annak, hogy főleg a középkori magyar történelem kutatásában és oktatásában működő tudós tanárok tettek eleget a történeti segédtudományok tanítása feladatának. Az egyetemtörténet korai szegedi szakaszában elsősorban Szádeczky-Kardoss Lajos kurzuskínálatában fordultak elő segédtudományi természetű órák, majd az 1950-es évektől közel három évtizeden át Karácsonyi Béla hirdetett rendszeresen ilyen jellegű kurzusokat. Az 1970-es évek közepétől azután közel egy évtizeden keresztül Kristó Gyula órahirdetéseinek lett állandó eleme egy általános, bevezető jellegű történettudományi kurzus, amelyhez féléves szemináriumi foglalkozások is kapcsolódtak. Utóbbiak tematikáját tetemes arányban elméleti és gyakorlati segédtudományi ismeretek töltötték ki. A 2004-ig működő egykori Történeti Szakkönyvtárban mindvégig fellelhetők voltak azok a jobbára

fényképezéssel előállított és kötetéssel könyv formátumot öltő rövid segédletek példányai, amelyek több évtizeden át szolgálták az ismeretátadást a hallgatóság számára egy-egy történeti segéd tudományt illetően. Ma is megvannak ugyanakkor a Történeti Segéd tudományok Tanszék őrizetében azok a demonstrációs célú középkori pecsétmásolatok, amelyek illusztrációs eszközként eleven tapasztalatokat kínálva segítették az elemi pecsétani tudás elsajátítását.

Szervezeti értelemben is volt egy csaknem egy évtizedes előzménye a létrehozott önálló tanszéknek. A segéd tudományokat is oktató középkortudósok sorában említett Kristó Gyula ugyanis a Középkori Magyar Történeti Tanszéken belül 1975-ben önálló Történeti Segéd tudományi Munkacsoportot hívott életre, amely három fővel működött. Alapítója mellett Petrovics István és Olajos Terézia tartoztak e csoporthoz. A *Bevezetés a történettudományba* című alapozó kurzus előadásait Kristó Gyula tartotta, míg a két kollégája a hozzákapcsolódó szemináriumi jellegű gyakorlatokat vezették, ellátva mindkét kurzuselem összevont vizsgájának bonyolítását is. E munkacsoport működése alapozta meg az önálló Történeti Segéd tudományok Tanszék életre hívását.

A tanszék megalapítója, majd 1984 és 2005 között 21 éven át annak vezetője Makk Ferenc volt, akitől az irányítást tanítványa, Almási Tibor vette át. A tanszék alapító klasszika-filológusként kezdte pályáját, és közel két évtizeden át a Klasszika-Filológiai Tanszéken működött. Mesterének elsősorban Szádeczky-Kardoss Samut tekintette, de egyetemi éveit idején tanárként Hahn István munkássága is nagy hatást gyakorolt rá. A történelem szak mellett a latin és az ógörög nyelvekben ugyancsak végzettséget szerzett, ezáltal képzettsége, forrásnyelvi felkészültsége, fokozatosan elmélyülő medievisztikai érdeklődése, bizantinológiai munkássága és klasszika-filológusi kutatói tapasztalatai ideálissá tették személyét arra, hogy a történeti forrástudományi műhely megteremtésének igényével létrehozott új tanszék megszervezője és első irányítója legyen. A szerveződő tanszék első munkatársai új alkalmazások révén kerültek állományba, minthogy ugyanerre az időszakra esett a Kristó Gyula irányítása alá került Középkori Magyar Történeti Tanszék megújítása is, amiben az egykori segéd tudományi munkacsoportból Petrovics István is szerepet kapott, Olajos Terézia pedig hamarosan a Klasszika-Filológiai Tanszéken folytatta munkásságát. A Történeti Segéd tudományok Tanszék első munkatársai sorában Bodonyi Ilonát, Tóth Sándor Lászlót és Serfőző Zoltánt találjuk. Közvetlenül tanszékre kerülésük előtt az utóbbi két szakember levéltárosi állást töltött be a Csongrád Megyei Levéltárban, így közgyűjteményi területen szerzett jártasságuk nagy haszonnal szolgált a történészhallgatók bevezető kurzusa esetében annak archivisztikai vetülete kialakításában.

A frissen létesülő tanszék arculatának formálódására néhány körülmény alapvető befolyással volt, így legelőször ezeket érdemes számba venni. Az új szervezeti egység mindegyikétől azt az alapfeladatot volt hivatott betölteni, hogy keretet teremtsen a történeti forrástudományok művelésének. Életre hívása előtt a történelem szak tanszéki szerkezetét tisztán a hagyományos térségi (magyar és egyetemes) és kronologikus (ókor, középkor, új- és legújabbkor) felosztás elvei határozták meg. Az új tanszék viszont földrajzi tértől és történeti korszaktól függetlenül tevékenységének tengelyébe a forrásismeretet, forráskutatást és forráskezelést állította azon felfogás alapján, hogy a történeti segéd tudományok elsődleges rendeltetését a források – alapvetően az írott források – megértésének, értelmezésének és értékelésének elősegítésében látja. A gondozott és oktatott tudásterületekbe a forrásörző intézmények működésére, gyűjteményeikre és használatukra vonatkozó ismeretek köre

éppen úgy beletartozik, mint a különféle forráscsoportok tipologizálásával kapcsolatos tudás átadása, a forrásismerettel és forráskezeléssel összefüggő elméleti és gyakorlati kérdések vizsgálata, vagy éppen a forráskritika elveinek, módszereinek és adatbázisainak megismertetése. A korszaksemlegesség természetesen nem érvényes az egyes tanszéki munkatársak személyes érdeklődésére és kutatási tárgyára. Külön-külön valamennyien képzett és elkötelezett kutatói egy-egy történeti periódusnak vagy problematikának, ám e téren kezdetől nagyfokú diverzifikáltság jellemezte a kollektívát. Érdeklődési köreik és kutatási területeik az ókortól a jelenkorig nagyrészt átfedik a korszakokat, így a hallgatói szakmai megkeresések iránti fogadókészség meglehetősen széles spektrumot képes felölelni. Kezdetől fogva fontos közös nevezője viszont a tanszéki munkatársak pályájának az intenzív forráskutatás, kinek-kinek a maga korszakában.

Ugyancsak nagyban befolyásolta a tanszék arculatának formálódását az a már a kezdetknél megindult folyamat, amelynek köszönhetően keretei között nemcsak a segédtudományok találtak otthonra, hanem fokozatosan a képzés szempontjából nélkülözhetetlen különböző ágazati tudományok is, így a művészettörténet, a szakmethodika és a historiográfia. Utóbbi területeken hagyományosan egy-egy oktató, kutató működött valamelyik tanszékre beosztva, ám az 1980-as években végbement személyi mozgások – nyugdíjazások, munkahelyváltások – nyomán tisztább profilok jöttek létre a történelem szakot gondozó tanszékeken. A korszakhoz közvetlenül nem kötődő ágazati területek művelői fokozatosan a Történeti Segédtudományok Tanszék létszámába kerültek, így a tanszéken képviselt szakterületek palettája tovább színesedett. Így lett a tanszék munkatársa a művészettörténész Aknai Tamás távozása után 1985-ben a kiváló építészettörténész és italianista Hajnóczy Gábor, aki 1992-ben hagyta el szegedi állását. Őt a tanszéken előbb Bán András váltotta, majd pedig 1998 óta Mészáros István látja el a művészettörténet oktatásának feladatát. Mellette óraadói szerződéssel az 1990-es és 2000-es években a történész hallgatói létszám csúcspontjának időszakában Szuromi Pál és Nátyi Róbert is huzamosan tanítottak művészettörténetet. A történelemtanítás szakmódszertanát a szegedi bölcsészkaron hosszú időn át oktató Medzibrodsky Endre nyugdíjazását követően a szakdidaktika kurzusainak gondozása ugyancsak a tanszék feladatává vált. Előbb 1987-ben Rigó Jázonné Péter Irén, majd rövidebb később, 1989-ben a szintén szakmódszertant oktató Pihurik Judit nyert állást a tanszéken. 2001-ben a nyugdíjba vonult Rigó Jázonné helyét Kőfalvi Tamás foglalta el a szakdidaktika oktatásában. A feladatbővülés a historiográfia terén is hasonló módon ment végbe. Miután a tárgyat korábban oktató Lipták Dorottya 1987-ben Budapestre távozott, az ő helyét 1988-ban Sebők Ferenc, majd pedig mellette 1991-ben Serfőző Zoltán vették át immár a Történeti Segédtudományok Tanszék munkatársaiként. A kutatási profil és az oktatási kínálat további bővüléséhez vezetett, hogy 2000-ben egy kari átszervezés következtében az Olajos Terézia egyetemi tanár által irányított – előzőleg a Klasszika-Filológiai Tanszékhez kötődő – Bizantinológiai és Középlatin Filológiai Tanszéki Csoport is a Történeti Segédtudományok Tanszékhez kapcsolódott. Ekkor lett Olajos Terézia mellett tanszéki munkatárssá a középlatin filológus Galántai Erzsébet, míg csoportjuk harmadik tagja, Dér Terézia 2011-ben követte őket a tanszékre. A klasszikus forrásnyelvek eme kiváló művelői kutatási és oktatási tevékenységükkel nemcsak tovább szélesítették a tanszéki portfóliót, de nagyban erősítették a tanszék forráskutatói arcélét is. Mindezen változások és bővülések eredményeképpen a Történeti Segédtudományok Tanszék a többi történeti tanszékhez képest feladatellátásában jóval vegyesebb és összetettebb profilt mutat.

A többfunkciós működésből további sajátosságok is erednek. A tanszéknek közel negyvenéves működésében tartósan – csaknem negyedszázadon át 1995 és 2018 között – 150-200 fős történelem szakos évfolyamok hallgatóságának kurzusszükségleteit kellett ellátnia. Minthogy a képzési portfólióba tartozó tudásterületek profiljára a jobb időkben is legfeljebb 2-3 specializált felkészültséggel rendelkező szakember állt alkalmazásban, a kollektíva csak úgy tudott ennek a rendszeresen 8-10 tanulócsoporthoz egyidejű kiszolgálásában jelentkező kihívásnak megfelelni, ha a tanerő többsége képességet szerzett a több lábbon állásra, és olyan foglalkozások ellátására is vállalkozott, amelyek szorosan nem tartoztak kinek-kinek a szűken vett speciális oktatási feladatkörébe. Könyvészet, közgyűjteményi ismeretek, forrástan, segédtudományi gyakorlatok vagy alapozó latin nyelv magas szintű tanítására szükség esetén így váltak egyidejűleg négyen-öten is alkalmassá a tanszéken. Minthogy oktatóink személyes kutatói érdeklődése jellemzően korszakspecifikus – még ha személyenként más-más történeti időszakokról is van szó –, sokoldalúságuk természetszerűleg számos jó kapcsolódási pontot kínál a korszakos történelemoktatást ellátó tanszékhez, szervezeti egységekhez, doktori programokhoz, ezáltal nemegyszer a tanszéki feladatellátáson túl a történelemoktatás más területein is szerepet vállaltak. A klasszikus történeti segédtudományok középkortudományi irányultsága miatt a legtermészetesebb illeszkedést a medievisztika kínálja, ennek megfelelően többen – Makk Ferenc, Olajos Terézia, Almási Tibor, Sebők Ferenc, Kőfalvi Tamás, Galántai Erzsébet, Dér Terézia, Rábai Krisztina – mindig is résztvevői voltak a legkülönbözőbb szinteken a medievisztikai természetű képzési feladatok ellátásának. A Medievisztika Doktori Program irányítását több mint két évtizede a tanszék gondozza (Makk Ferenc, majd Almási Tibor programvezetők révén), és a tanszék oktatóinak nagy része a tudományos előmenetel útját is a középkortudományi doktori képzés terepén találta meg. A tanszék munkatársai meghatározó szerepet töltek be az 1993-tól több mint tizenöt éven át fennálló medievisztika B-szak működtetésében, ahol oktatóink a forrásismeret és forráskezelés elméleti és gyakorlati kérdéseinek tárgyában vezettek elsősorban kurzusokat. Ilyen jellegű szerepvállalásra ma a történelem szak mesterképzésének középkortudományi szakiránya kínál több tanszéki munkatárs számára lehetőséget. Említést érdemel ugyanakkor, hogy a nem középkor iránt érdeklődő oktatóink közül Pihurik Judit feladatokban gazdag hasznos munkásságot fejtett ki a jelenkor oktatási és kutatási területén – beleértve a doktori ügyek vetületét is –, de ugyancsak hosszú érdemi működés fűződik Serfőző Zoltán nevéhez a közgazdászképzésben, vagy nem mellékesen kiemelhető Olajos Terézia, Galántai Erzsébet, Dér Terézia és T. Horváth Ágnes értékes kutatási eredményekben megmutatkozó, és hatékony oktatási feladatellátásban jelentkező tevékenysége a klasszika-filológia és az ókortudomány területén.

Lényeges körülmény, hogy a jelenlegi képzésben a tanszéken megszerzendő kreditek döntő hányadát hallgatóink számára alapozó kurzusok teljesítése biztosítja. Ebből következően a tanulmányaikat elkezdő hallgatók órafelvételei képzésük kezdő szakaszában jelentős arányban a Történeti Segédtudományok Tanszékét érintik. A szakos képzés alapozásának feladata miatt az elmúlt évtizedekben mindennapjainkat folyamatosan és halmozottan jellemző oktatási reformok olyan sajátos helyzetbe hozták egységünket, hogy az állandósuló változások – vagy inkább változtatások – hatásai úgyszólván elsőként itt, nálunk válnak érzékelhetővé, és a hallgatósággal együtt kell megtalálnunk a módosuló igényekhez és elvárásokhoz való alkalmazkodás optimális lehetőségeit. Természetszerűleg abban a tekintetben is feladatok adódnak az elsősökhöz fűződő intenzívebb kapcsolatainkból, hogy a

fiatalok egyetemi létének olykor zökkenőket is rejtő kezdetei fokozott odafigyelést, empátiát és segítőkészséget igényelnek tanáraiktól. Emiatt elháríthatatlan feladatunknak tekintjük a részvételt a hallgatói tájékoztatásban a kiindulásnál, majd a megfelelő kommunikációs formák gyors és hatékony kiépítését a képzés első hónapjaiban.

Noha a legfelső tanbürokrácia által teljes kifutásig úgyszólván soha nem engedett – így eredményességükben és hatékonyságukban korrekten értékelhetetlen – reformok egymásutánja végeredményben erősödő közönyhöz és fásultsághoz vezet, tanszékünk talán éppen a nyitó szakaszokban való elsődleges érintettsége okán régóta fontosnak tekinti a képzési reformok befolyásolásának, alakításának kérdését. Az elmúlt bő két évtizedben különböző egyetemi pozíciókban elsősorban Almási Tibor és Kőfalvi Tamás igyekezett szakmai érdekek képviselésével lehetőség szerint kedvező irányba befolyásolni vagy legalább a negatív következmények kivédésével elfogadhatóvá tenni az elhatározott – helyesebben talán inkább elrendelt – reformfolyamatokat. Almási Tibor a több ciklusú képzés 2006. évi bevezetését előkészítő országos bizottságnak volt tagja, míg Kőfalvi Tamás a történelemtanári képzés legutóbbi, 2022-ben bevezetett reformját előkészítő országos szakmai bizottság elnökeként működött.

Tananyagfejlesztéssel kapcsolatos törekvéseink ugyancsak összefüggenek azokkal a rendszeres tapasztalatokkal, amelyekkel az elsőéves hallgatók előtt sokszor új kihívásokat támasztó egyetemi tudásszerzés kezdeti nehézségei révén kell nap mint nap szembesülnünk. A mintaadó tanári szerepet e tekintetben tagadhatatlanul a tanszékalapító Makk Ferenc professzor életműve kínálja számunkra. A szakmai színvonal legmagasabb és legkorszerűbb tartalmi szintje mellett ugyanis kurzusait mindig kifogástalan didaktikai igényesség jellemezte egy olyan tanári felfogás jegyében, miszerint a tanítás eredményessége mindig a tanár és diák kétoldalú, kölcsönös együttműködésének függvényében alakul, ahol a fele út megtételének terhe és felelőssége elháríthatatlanul a tudást átadó tanárra hárul. A hallgatóság tanulmányainak megkönnyítése érdekében a tanszék oktatóinak erős törekvése, hogy szakmailag megbízható és didaktikailag jól felépített publikált tananyagok álljanak minél több oktatott területünkön rendelkezésre. Makk Ferenc szerzőként részt vett a Bertényi Iván által szerkesztett, az Osiris Kiadó által közreadott *A történelem segéd tudományai* című tankönyv elkészítésében, amely kötet *Filológia* című fejezetét Kristó Gyulával társszerzőségben állította össze.¹ Kőfalvi Tamás munkásságának ugyancsak termékeny területe a tananyagfejlesztés. A többciklusú képzés 2006. évi bevezetését követően a Nemzeti Tankönyvkiadó *Tanári Tudástár* sorozatában több történelem szakos alapozó kurzushoz készített egyetemi jegyzet jellegű szakkönyveket részint önálló munkákként, részint pedig társszerzők közreműködésével.² Ezek a munkák máig széles körű országos használatban vannak a hazai egyetemi képzésekben. Ugyancsak kiterjedt tartalomfejlesztési munkálatok folytak a tanszéken a digitális tananyagok előtérbe kerülésének időszakában, amely periódus kezdetei nagyrészt a 2010-es évek első felére estek a szegedi egyetemen. Informatikus könyvtáros képzettsége révén Kőfalvi Tamás ebben is úttörő szerepet játszott. Nemcsak számos elektronikus tananyag megalkotása fűződik nevéhez, hanem kari szinten is meghatározó jelentőségű volt részvétele a bölcsész természetű digitális tananyagok fejlesztési projektjének menedzselésében és irányításában. A történeti segéd tudományok tárgyában

¹ Kristó – Makk 1998, 216–232.

² Kőfalvi 2006; Kőfalvi 2006a; Kőfalvi – Mészáros – Ónodi 2007; Kőfalvi – Makk 2007.

Almási Tiborral együtt számos részdiszciplínának – kronológia, paleográfia, heraldika, szfragisztika, numizmatika, papirologia, diplomatika – a bevezető és alapozó ismeretszerzését elősegítő összegző áttekintését készítették el, amelyek könnyű hozzáférésüknek és a szemléletesen dokumentált tartalomnak köszönhetően háttéranyagként igen jól szolgálják a hallgatóság segédtudományi felkészültségének elmélyítését. A tananyagfejlesztés tekintetében ugyancsak kiemelkedő értékűek T. Horváth Ágnes erőfeszítései a forrásismereti és forráskezelési tudás folyamatos szélesítéséért, amely cél érdekében változatos tematikákkal újabb és újabb forráscsoportokra terjeszti ki oktatói kurzusai tananyagát. Hasonló szakmai elkötelezettséggel és igényességgel immár harmadik évtizede szolgálja a művészettörténet oktatását Mészáros István, aki félévről-félévre megújítja és folyamatosan bővíti a több klasszikus stíluskorszak problematikáiból merítő, párhuzamosan tartott művészettörténeti előadásainak a tematikáit.

A Történeti Segédtudományok Tanszék munkatársai valamennyi képzési szinten folyamatosan jelen vannak a történelemszaktudományok tanításában, elsősorban a nem korszakspecifikus, jellemzően alapozó jellegű tudástartalmak gondozásával. Oktatóink kurzuskínálata rendkívül változatos mind tárgyi-tartalmi vetületeiket illetően, mind pedig az ókortól a jelenkorig terjedő problematikákat érintő megközelítéseikben.

A tanszék közel harminc éve részvevője a középkortudományi doktori képzésnek, ahol elsősorban a forráskezelési készségek fejlesztésével törekszik hozzájárulni a doktori program hallgatói felkészültségének erősítéséhez. Doktori témavezetői feladatoknak Makk Ferenc, Olajos Terézia, Almási Tibor és Sebők Ferenc tettek eddig többszörösen is eleget, amely sort T. Horváth Ágnes folytatja hamarosan egy fokozatszerzési folyamat közeljövőben várható lezárulásával. Talán annak a ténynek a tárgyias megemlézése sem tűnik fölöslegesnek, hogy az egyetemnek a PhD-rendszer életre hívásával visszaadott tudományos fokozatkiadási jogát a szegedi bölcsészkar legelőször 1995 novemberében Almási Tibor doktori védése kapcsán gyakorolta, amely doktori munka témavezetője Makk Ferenc professzor volt. A doktori képzés szervezése és a doktori program működtetése a feladatokkal járó tengernyi munka mellett is hallatlanul értékes hozadékokkal gazdagította a tanszék működését. Ezek sorában elsősorban annak a tehetséges fiatalokból álló, folyamatosan bővülő személyi körnek a megkövetelődése érdemel kiemelés, amely egyfajta „holdudvarként” a legkülönbözőbb feladatellátásokban mindig könnyen mozgósítható, és folyamatosan számolni lehet rendelkezésre állásával. A táborukba tartozó fiatalok, ha kellett, mindig vállalták a részleges teherátvállalást az oktatás csúcsra járatott időszakában, de soha nem vonakodtak kivenni részüket a kollektív tudományos feladatellátásokból, a pályázati projekt munkákból, a konferenciaszervezésekben és részvételekből, a közös publikációkból vagy éppen a vizsgáztatásból. Fokozatszerzésük után legjobbjai a doktori képzés teendőiben és a védési eljárások lebonyolításában is megbízható közreműködőkként vonhatók be. Szerencsésebb időkben ilyen-olyan kari, egyetemi vagy akadémiai posztdoktori ösztöndíjak elérhetősége révén vagy esetenként sikeres tanszéki kutatási pályázatok jóvoltából néhányan közülük átmeneti időre a tanszékhez kapcsolódó kutatói állásokon voltak foglalkoztatva. E kiválóságok közül a középkori magyar gazdaságtörténet megújításában jeles érdemeket szerzett Weisz Boglárka, nemkülönben pedig a sokoldalú kutatói tevékenységet kifejtő Teiszler Éva neve érdemel leginkább említést, akik hosszabb-rövidebb ideig mindketten a tanszéken dolgoztak.

A Történeti Segédtudományok Tanszékhez tartozó „szellemi holdudvar” ugyancsak fontos eleme az a még Kristó Gyula által alapított magyar medievisztikai kutatócsoport, amelynek vezetését az alapító 2004-ben bekövetkezett halála után Makk Ferenc vette át, és amelyet nyugdíjazásáig ő látott el. A csoport elsődleges hivatása az *Anjou-kori oklevéltár* tudományos projekt és kiadványsorozat kivitelezése, amely vállalkozásnak ugyancsak Kristó Gyula volt az alapítója és első főszerkesztője. Halála után a főszerkesztői feladatokat Almási Tibor vette át, ezáltal pedig a kutatócsoportnak jelenleg is erős a kapcsolódása a tanszékhez. Tagjai sorában a kezdetektől jelen van a középkori oklevélkutatásban kivételesen intenzív teljesítményt nyújtó és példátlanul gazdag eredményeket felmutató Piti Ferenc, aki eddig közel másféltucat okmánytárban tette közzé kutatási eredményeit. Huzamos ideig a kutatócsoporthoz tartozott a korai magyar történelem, az Árpád-kor, valamint a magyar medievisztika historiográfiája terén élénk kutatói tevékenységet kifejtő Szabados György is, míg jelenleg a kutató kollektívának a szegedi egyetemhez kapcsolódó oklevélfeltáró feladatain Piti Ferenc mellett a kitűnő fogadtatású szakpublikációk sorát magukénak tudó B. Halász Éva és Szöcs Tibor munkálkodnak. Hosszú időkre visszanyúló változatos kötetdésük révén ők valamennyien erős szakmai támaszai a Történeti Segédtudományok Tanszék tevékenységének.

Tanszékünk fennállásának közel négy évtizede alatt számos meghatározó jelentőségű, sokszereplős nagy szakmai projekt kivitelezésében vállalt részt. Ezek sorából elsősorban három érdemel kiemélést. Az 1980-as, 1990-es évek fordulójának időszakában a tanszék az egyik fő kutatóhelyét alkotta a fundamentális jelentőségű *Korai magyar történeti lexikon*³ megalkotásának. A célfeladat teljesítésére létesített, a tanszékhez kötődő állásokat B. Tóth Ágnes régész kolléganő mellett történész munkatársként előbb Almási Tibor, majd pedig Sebők Ferenc töltötték be. Több mint kétszáz szócikk megírását teljesítették a Történeti Segédtudományok Tanszéken foglalkoztatott vagy odakapcsolódó kutatók. Makk Ferenc kötet szerkesztői feladatokat is ellátott, míg Almási Tibor elvégezte a több mint 2000 szócikk bibliográfiai apparátusának megszerkesztését.

Hasonlóan kiemelkedő fontosságú a tanszéki munkatársak részvétele a fentiekben már taglalt *Anjou-kori oklevéltár* tudományos projekt megvalósításában. Kötet szerkesztői feladatokat közülük Makk Ferenc, Almási Tibor, Sebők Ferenc, Kőfalvi Tamás és Rábai Krisztina teljesítették, míg a kapcsolódó Magyar Medievisztikai Kutatócsoportból Piti Ferenc, Tóth Ildikó, B. Halász Éva és Szöcs Tibor, rajtuk kívül pedig OTKA-pályázaton alapuló kutatócsoport tagokként Teiszler Éva és Papp Róbert jegyeznek még elkészült önálló okmánytárköteteket. A vállalkozás munkálatainak koordinálása az alapító főszerkesztő Kristó Gyula 2004-ben bekövetkezett halála után került a Történeti Segédtudományok Tanszékre. A sorozat szerkesztőbizottságában a tanszéken, illetve a kutatócsoportban foglalkoztatott kollégák közül pillanatnyilag Sebők Ferenc, Piti Ferenc és B. Halász Éva segítik Almási Tibor főszerkesztőt. A legalább 70 kötet közreadását célul tűző vállalkozás 2023-ra túljutott a munkálatok kétharmadán, és mostanság éri el az elkészülő 50. kötet megjelentetését.

A szegedi középkorkutatásnak az 1990-es évek eleje óta fontos kiadványsorozata a Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. Életre hívása, majd kötetek ütemes gyarapodása összefügg a Szegeden élő medievisztákat tömörítő Szegedi Középkorász Műhely elnevezésű

---

³ KMTL 1994.

közhasznú tudományos, kulturális egyesület tevékenységével. Az alapító ez esetben is Kristó Gyula volt, majd halála után közel másfél évtizedig Makk Ferenc állt a szervezet élén. A Műhely küldetésének leghangsúlyosabb eleme a középkortudomány területén elsősorban Szegeden megszülető kutatási eredmények közreadása, publikációs fórum teremtése és a könyvkiadás szervezési, adminisztrálási teendőinek bonyolítása. Egyéni munkák, kollektív alkotások, kutatási projekteredmények – így az *Anjou-kori oklevéltár* teljes kiadványsorozata – a Szegedi Középkorász Műhely kiadói gondozásában látnak nyomtatásban napvilágot. A Szegedi Középkortörténeti Könyvtár a Műhely önálló könyvsorozata, amelyben 29 sorozaton belüli, sorszámmal ellátott kötet jelent meg eddig. Az egyesület több mint három évtizedes működésében meghatározó jelentőségű, egyszersmind felbecsülhetetlen értékű Sebők Ferenc tanszéki kollégánk szerepe, aki a titkári teendők ellátásával megbízhatóan biztosítja adminisztratív tekintetben a szervezet tevékenységének folyamatosságát. A sorozat köteteinek sorából a számos értékes egyéni alkotás mellett most e helyütt az a négy gyűjteményes kötet kínálkozik elsősorban kiemelésre, amelyek a korai magyar történelem 1205-ig terjedő időszakának legfontosabb forrásaiból nyújtanak igen széles merítéssel friss fordításokat gazdag és szakszerű magyarázó jegyzeteket, továbbá megbízhatóan eligazító bevezető információk kíséretében. Ezeknek a sokszerzős forrásgyűjteményeknek az elkészítésében a tanszék munkatársai jelentékeny szerepet vállaltak nagyrészt latin, esetenként pedig görög nyelvű kútfők feldolgozásával.⁴ Ilyen feladatokat több kötetben is Makk Ferenc, Olajos Terézia, Galántai Erzsébet, Dér Terézia, Sebők Ferenc és Almási Tibor teljesítették.

Ugyancsak végigkíséri a Történeti Segédtudományok Tanszék történetét munkatársainak eredményes tudományos pályázati tevékenysége. Egy-egy kutató projektcél megvalósítása érdekében a tanszéki kollégák sorának sikerült egyéni pályázati támogatás szerzésével több évre is külső forrást szereznie kutatómunkájához. E tekintetben Makk Ferenc, Olajos Terézia, Pihurik Judit, Almási Tibor, Sebők Ferenc, Kőfalvi Tamás, Rábai Krisztina és Mislovics Erzsébet voltak elsősorban eredményesek. A sikeres egyéni pályázatok jelentősége azonban messze túlmutat az egyéni kutatói törekvéseken, minthogy az ilyen források felhasználására alapozott beszerzések – technikai eszközök, könyvek, digitális adatbázisok, dologi kellékek tekintetében – mindig nagyban hozzájárultak a tanszék erőforrásainak gyarapodásához, ugyanakkor nemegyszer kari és egyetemi szinten is több éven keresztül érzékelhető rezsibeveteleket biztosítottak. Természetesen számos olyan sikeres kollektív pályázata is volt a tanszéknek, amelyek nagy volumenű összehangolt kollektív csapatmunkákat szolgáltak. Az 1990-es évek első felében Koszta László és Almási Tibor tanszékközi közös pályázata nyújtott anyagi forrást a Soros Alapítványtól a több mint másfél évtizeden át működtetett medievisztika B-szak beindításához és meggyökereztetéséhez. Négyéves OTKA-, utóbb NKFIH-pályázatok biztosítottak több alkalommal is lehetőséget pályakezdő fiatalok alkalmazásához a tanszékhez kötődő különféle projektmunkákban. Így például Olajos Terézia bizánci forráskutatásokat célzó OTKA-pályázata kapcsolta több éven át a tanszékhez Révész Éva és Szabó Pál fiatal kutatókat, vagy az Almási Tibor projektvezetésével megvalósuló Anjou-kori oklevéltudományi pályázatok teremtettek éveken keresztül foglalkoztatási lehetőséget Rábai Krisztina, Teiszler Éva és Papp Róbert számára doktori iskolai tanulmányaik lezárását követően. Utóbbiak mindhárman egy-egy önálló Anjou-kori oklevéltárkötet

⁴ HKÍF; Kristó 1999; Makk – Thoroczkay 2006; Thoroczkay 2018.

készítettek el pályázati alkalmazásuk idején. Történetének legnagyobb súlyú és volumenű támogatási forrásait a tanszék konzorciumi részvevőként nyerte el a 2000-es évek első évtizedében a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Programok (NKFP) című pályázati kiírásban. A konzorcium további két tagja a Csongrád Megyei Levéltár, valamint az akkoriban az egyetem Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszékéhez kapcsolódó Magyar Tudományos Akadémia–Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoportja volt. Az együttműködésre szerződő három részvevő intézmény vállalta, hogy önálló műhelyt teremt és tart fenn az *Anjou-kori oklevéltár* sorozat további új kötetének elkészítéséhez, és ennek nyomán két pályázati ciklusban tucatnyi új kötettel gyarapodott a szóban forgó oklevél-feldolgozó gyűjtemény. A konzorciumi pályázati bizottságot Almási Tibor vezette, a kutatómunkában pedig mellette Makk Ferenc, Sebők Ferenc és Kőfalvi Tamás vettek részt a tanszékről.

Az elmúlt másfél évtized során nemzetközi pályázatok terén is több ízben sikeresek voltak a tanszék törekvései, elsősorban Mislovics Erzsébet pályázati aktivitása jóvoltából. Négy ízben is eredményesen pályázott a londoni Rothschild Alapítvány kiírásaira, amely elnyert támogatások fedezetet biztosítottak a magyarországi zsidóság új- és legújabb kori levéltári forrásanyagának intenzív feltárásához és kutatásához. E pályázatok biztosítottak hosszú ideig alapot Mislovics Erzsébet tanszéki foglalkozásának, míg az utolsó elnyert Rothschild-pályázat idején, 2021 nyarán ő is egyetemi státushoz jutott a tanszéken.

A Történeti Segédtudományok Tanszék eddigi négy évtizedes működésében a legmaradandóbb értéket kétségkívül azok a szellemi alkotások – könyvek, tanulmányok, feldolgozások, forrásközlések és fordítások – képviselik, amelyek egy-egy munkatárs életművében nyernek tartós megtestesülést. Legnagyobb sajnálatunkra két ilyen életmű immár visszafordíthatatlanul befejezett, mégpedig Makk Ferenc és Olajos Terézia professzoroké.⁵ Kiterjedt és sok tekintetben mértékadó szellemi hagyatékuk olyan becses kincse a hazai és – mert kitűnő bizantinológusokról is lévén szó esetükben – a nemzetközi tudományosságunknak, amelynek örökségére méltán hivatkozhatnak még sokáig büszkén a tanszék mindenkori munkatársai. Természetesen a tanszékhez tartozó történelemkutató kollektíva tagjainak még lezáratlan életművében is bőséggel akadnak olyan alkotások, amelyek között tallózva csalahatatlannal megállapítható egyik-másik munkáról azok maradandósága, amit hivatkozásaik gyarapodó száma ugyancsak folyamatosan visszaigazol. Mindössze néhányat kiemelve sorukból ilyenek tekinthető Pihurik Judit monográfiája a második világháborús memoár-irodalomról,⁶ Kőfalvi Tamásnak a pécsváradi bencés konvent hiteleshelyi működéséből fennmaradt oklevélhagyatékot 1526-ig teljes körűen feldolgozó oklevéltára,⁷ T. Horváth Ágnesnek a késő antik Sidonius Apollinaris római politikus, püspök és író leveleit magyarul közreadó fordításkötete⁸ vagy éppen Rábai Krisztinának a Jagelló Zsigmond udvarában vezetett terjedelmes számadáskönyvet közzétevő forráskiadványa,⁹ hogy itt most a tanszék tagjai által jegyzett tucatnyi Anjou-kori oklevéltár-kötetről szó se essék. A tanszék ma

⁵ Életműveik áttekintéséhez ld.

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=authors1378955> (Makk Ferenc), valamint: <https://m2.mtmt.hu/api/author/10006241> (Olajos Terézia)

⁶ Pihurik 2007.

⁷ Kőfalvi 2006b.

⁸ T. Horváth 2022.

⁹ Rábai 2014.

tevékenykedő munkatársai erősen bizakodnak abban, hogy az elmúlt évtizedekben kialakult határozott forráskutatási profilt a tanszéknek nemcsak sikerül megőriznie, hanem a közeljövőben esedékes személyi megújulás révén ambiciózus és képzett fiatal kutatók felszínre kerülésével az tovább is erősödhet majd a jövőben.

Bibliográfia

- HKÍF = *A honfoglalás korának írott forrásai*. Olajos T., H. Tóth I. és Zimonyi I. közreműködésével szerkesztette Kristó Gy. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7.) Szeged, 1995.
- Kristó 1999 (szerk.) = *Az államalapítás korának írott forrásai*. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette Kristó Gy. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15.) Szeged.
- Kristó – Makk 1998 = Kristó Gy. – Makk F.: Filológia. In: *A történelem segédtudományai*. Szerk. Bertényi I. Budapest, 216–232.
- Kőfalvi 2006 = Kőfalvi T.: *E-tanítás: információs és kommunikációs technológiák az oktatásban*. Budapest.
- Kőfalvi 2006a = Kőfalvi T.: *Informatikai alapismeretek a tanári mesterségre készülők számára*. Budapest.
- Kőfalvi 2006b = Kőfalvi T.: *A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254–1526*. Szeged.
- Kőfalvi – Makk 2007 = Kőfalvi T. – Makk F.: *Forrástani ismeretek történelemből. Segédkönyv a történelem forrásközpontú tanításához*. Budapest.
- Makk – Thoroczkay 2006 (szerk.) = *Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemlről*. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette Makk F. – Thoroczkay G. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 22.) Szeged.
- Kőfalvi – Mészáros – Ónodi 2007 = Kőfalvi T. – Mészáros M. – Ónodi M.: *Közgyűjteményi ismeretek*. Budapest.
- KMTL = *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk. Kristó Gy., szerk. Engel P. – Makk F. Budapest, 1994.
- Pihurik 2007 = Pihurik J.: *Naplók és memoárok a Don-kanyarból 1942–1943*. Budapest.
- Rábai 2014 (szerk.) = *Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504–1507) – The Court Account Book of Sigismund Jagiellon (1504–1507)*. Szerk. Rábai K. Szeged.
- Thoroczkay 2018 (szerk.) = *Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemlről*. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette Thoroczkay G. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 28.) Szeged.
- T. Horváth 2022 = *Caius Sollius Modestus Sidonius Apollinaris levelei*. Fordította T. Horváth Á. Szeged.